

Contribuții la istoria României într-o carte din secolul al-XVII-lea

Luana Troia
Biblioteca „Gheorghe Asachi” Iași

Colecția de carte veche a Bibliotecii „Gheorghe Asachi” Iași, cuprinde un număr mare de cărți cu conținut istoric. Între aceste volume, ne-a atras atenția cel care se referă, în aproape 400 de pagini, la Columna lui Traian, acest monument care a immortalizat efortul trupelor traiane de a cuceri Dacia, și care va fi întotdeauna întâlnirea cu una din creațiile hărăzite să țină aprinsă flacăra romanității în sud - estul european.

Cartea se intitulează *De Columna Traiani Syntagma* și este scrisă de Fabretti Raphael. Ea a apărut în 1683 la Roma, în officina tipografică aparținând lui Angelus Tinassius, în formatul in quatro (32 cm). Numărul de rânduri pe pagină este de 40, iar dimensiunile oglinzii textului sunt de 25x16 cm.

Autorul este de origine italiană, anticar. S-a născut la Urbino în anul 1618 și a murit la Roma în 1700. Protejat de papii Alexandru al VII-lea și Inocent al XII-lea, el a avut acces liber în diverse depozite de arhive, închise pentru cea mai mare parte a savanților. A profitat de această favoare și a redactat trei lucrări:

De Aquaeductibus veteris Romae (Roma, 1680);

Columna Trajani (Roma, 1683);

Inscriptiorum antiquarum quae in oedibus paternis asservantur descriptio (Roma, 1699).

Fabretti deschide cartea închinată Columnei lui Traian cu o prefață, „*Ad lectorem*”, în care motivează apariția lucrării sale, ca o necesitate cerută de istorie și artă totodată, pentru că nu s-au păstrat prea multe documente privind domnia împăratului Traian. Fabretti își exprimă regretul că au pierit fără urmă *Comentariile* pe care însuși împăratul Traian le scrisese. La fel și lucrarea intitulată *Getica* a medicului Criton, însoțitor al împăratului roman în campaniile sale. N-au parvenit istoriei, spune Fabretti, nici cărțile închinat războaielor dacice de către istoricii Appian, Arrian și Ammianus

Marcellinus, sau Caius Suetonius Tranquilius, a cărui relatare despre viețile împăraților romani s-a păstrat, dar care își încheie opera cu Domițian, fără a mai ajunge la cuceritorul Daciei.

Autorul deplânge soarta marelui istoric Tacitus, care își mărturisise intenția de a scrie istoria domniilor lui Nerva și Traian, dar care nu a mai avut timp să o facă. Se fac referiri și la lucrarea lui Girolamo Muziano, apărută în 1528, pe care el o socotește incompletă din punct de vedere al interpretării scenelor de pe Columnă.

Finalul prefeței relevă speranța autorului ca această lucrare să aducă lumină și înțelegere asupra domniei lui Traian.

Cartea este structurată pe nouă capitole. În primele șapte, autorul încearcă să refacă epoca lui Traian, din puținele surse istorice și literare rămase. Toate aceste surse sunt raportate la scenele de pe Columnă. Din documentele pe care le studiasse în depozitele de arhive, extrage fapte inedite sau, cum spune el, „*quae ad historiam pertinent omissio.*”

După părerea noastră, lucrarea este încărcată cu citate din operele literare, pe care, de multe ori, fără un suport argumentat, încearcă să le regăsească în scenele sculptate pe Columnă.

În același timp, Fabretti face considerații asupra realizării artistice a sculpturilor de pe Columnă. El consideră că omul trebuie să ocupe întotdeauna un loc important, pe când natura, peisajul în care se desfășoară acțiunea, vin în al doilea rând. De aceea, consideră el, artistul a înfățișat figura omenească în proporții cu mult mai mari decât munții și codrii, cetățile, sau, în general, locuințele omenești. Firește, aceste nepotriviri între om și lucrurile din jurul lui sunt neplăcute; ele se impuneau însă artistului. O altă dovadă de măiestrie artistică constă în coordonarea și, în același timp, armonizarea diferitelor mișcări cu singura mișcare a Columnei, care ne desfășoară acțiunile într-o continuă progresie, de la stânga spre dreapta și de sus în jos.

Autorul combate ideea că scenele de pe Columnă nu ar avea nici o legătură cu realitatea. Pe Columnă apar reliefuri care sunt prinse ca într-o ramă de tablou, unde pe linia de jos se înfățișează un râu, în spatele lui o câmpie, la rândul ei străbătută de o apă; de o parte și de alta a acestei ape se zăresc două stânci: cea dinspre nord poartă pe vârful o cetate triunghiulară ș.a.m.d. Toate aceste elemente topografice indică un anumit loc; nu un loc oarecare, ci unul real. Fabretti însă nu merge cu analiza până la a descoperi aceste locuri reale; se mărginește numai la observarea lor din punct de vedere artistic.

Capitolul al VIII-lea se ocupă de imaginile de pe Columnă care înfățișează cele două războaie dacice. Autorul culege din diverse surse istorice și arheologice un număr mare de inscripții pe care le compară minuțios cu cele care apar pe Columnă, referitoare la daci, la luptele romanilor, la Decebal. Una din sursele folosite de Fabretti este lucrarea *Inscriptiones antiquae totius orbis Romani in absolutissimum corpus redatae* (Francfort, 1603), care aparține lui Jan Gruterus.

Gruterus, filolog belgian născut la Anvers în 1560, mort în 1627, a ocupat o catedră de istorie la Universitatea din Wittenberg, de unde și-a dat demisia în 1592. Apoi a devenit profesor și bibliotecar la Heidelberg. Cartea menționată mai sus, este o colecție completă a inscripțiilor din timpul Imperiului Roman, clasate într-o ordine metodică.

Fabretti comentează inscripțiile din opera lui Jan Gruterus, separând pe cele care se referă în special la daci, la războaiele purtate în timpul lui Traian. Pe acestea din urmă, le compară cu inscripțiile și cu scenele de pe Columnă.

Ultimul capitol se ocupă de numismatică. Sunt comentate și comparate diferite monede din timpul lui Traian, din timpul războaielor dacice, și chiar de după domnia lui Traian. Printre monedele analizate de Fabretti, întâlnim denarul bătut după cucerirea Daciei. Efigia lui Traian, gravată pe acest denar, după cum observă autorul, sugerează echilibru sufletesc și siguranță, deduse din atitudinea hotărâtă a capului, din privire și din armonia formelor anatomice. Capul rotund, părul tăiat în şuvițe scurte, acoperă parțial fruntea. Gâtul puternic este bine reliefat. Nasul drept, obraji plini, bine delimitați, gura fermă, bărbia energetică, sunt elemente care, în ansamblu, conferă figurii armonia. Siguranța, echilibrul, ar putea fi interpretate ca reflectare a stării de înflorire și stabilitate a imperiului. Realismul portretistic monetar face posibilă întuirea unor trăsături psihotemperamentale în fizionomiile redate. Toate aceste comparații și demonstrații făcute de-a lungul lucrării sunt însoțite de ilustrații care nu întotdeauna reprezintă scene de pe Columnă, ele folosind ca termen de comparație. Fabretti își încheie cartea cu un „index de lucruri și cuvinte memorabile” și cu un tabel cu explicații privitoare la Columnă, orânduite alfabetic, având și pagina de unde se pot citi.

De Columna Traiani Syntagma se numără printre puținele cărți de secol XVII care se ocupă în totalitate de acest monument, comentând scenele în care apar obiceiurile dacilor, îmbrăcămintea lor, armele și stindardele. De asemenea, sunt relevate principalele calități ale monumentului sculptural: relieful pregnant, dar destul de jos pentru a nu rupe linia arhitectonică a coloanei, energia de care sunt încărcate figurile, indiferent dacă sunt reprezentate în mișcare sau static, compoziția echilibrată a scenelor complexe, menținerea unei înalte tensiuni a tonului poetic al narațiunii istorice, rezolvarea, extrem de izbutită, a raporturilor spațiale.

Legătura volumului este originală, simplă, în pergament. Pe cotor, se găsesc două chenare mici, aurite. În partea de sus este chenarul care cuprinde numele autorului și titlul cărții; chenarul din josul cotorului cuprinde anul de apariție al cărții.

În țara noastră, cea mai completă lucrare privitoare la Columnă, este cea intitulată *Columna traiană* de Teohari Antonescu, apărută la Iași în 1910 și unde se fac referiri la cartea lui Fabretti în subsolul unei singure pagini - fără să pară a fi cunoscută îndeaproape.

Faptul că istoricii Constantin și Hadrian Daicoviciu, A. D. Xenopol, Vasile Pârvan, în operele consacrate perioadei romane în Dacia nu menționează lucrarea lui Fabretti, este încă o dovadă a rarității ei.

De Columna Traiani Syntagma – A Rare Old History Work

Abstract

The library „Gheorghe Asachi” from Iași has an interesting collection of old books belonging to the XVIth and XVIIth centuries. This collection comprises a great number of historical works. Among them, we have to mention Raphael Fabretti’s book *De Columna Traiani Syntagma*, which came out printing at Angellus Tinassius printing house in Rome, about 1683.

Fabretti opens his book with a preface *Ad lectorem*, explaining away the importance of this work for history, taking into consideration that there are preserved few documents belonging to Traian’s period.

The work is divided in nine chapters; seven of them remark Traian’s reign, the author using a few known historical and literary sources about those times. At the same time, the author tries some considerations

on the artistical achievement of the sculptures on the Column. The eight chapter is a comparative study concerning the existing inscriptions from the Roman empire period and the ones on the Column.

The last chapter of the work deals with numismatics. There are commented and compared various monies belonging to Traian's reign (during the Dacian Wars) and even after Traian's reign.

Fabretti ends the book with an index of works and memorable words. We consider this book very important for the collection of our library, because the Traian's Column is an authentic birth certificate for the Romanian people.